

Avdija Salković
Narodna biblioteka
„Dositej Obradović“, Novi Pazar

Fuad Bačićanin
Muzej „Ras“ Novi Pazar

Mersiha Kardović
Narodna biblioteka „Dositej Obradović“
Novi Pazar

821.512.161(497.11)
<https://doi.org/10.18485/melissa.2017.16.1.ch5>

DIVAN AHMEDA VALIJA JENIPAZARLIJA: KULTURNO I KNJIŽEVNO BLAGO NOVOG PAZARA

Sažetak

Osmanska država u XVI veku odgojila je vrhunske pisce i pesnike. Ovaj vek predstavlja period u kojem mesnevijska književnost dostiže svoj vrhunac i u kojem su stasali najbolji majstori ovog književnog oblika. Mesnevijskim stilom turski autori su, na neki način, želeli odgovoriti neprevaziđenom iranskom pesniku Nizamiju i njegovom vanvremenskom delu „Hamse“, koje ima veliki uticaj na nastanak ove vrste poetskog izražaja u Osmanskoj državi. Jedan od pesnika opčinjenih Hamseom bio je i Ahmed Vali Jenipazarli, osmanski poetski prvak poreklom iz Novog Pazara.

Ključne reči: Ahmed Vali Jenipazarli, divan, Husn-u Dil, Novi Pazar, mesnevija, kultura, književnost, Osmanska država.

Uvod

Osmanska država je u XVI veku odgojila vrhunske pisce i pesnike. Ovaj vek, takođe, predstavlja period u kojem mesnevijska književnost¹ dostiže svoj vrhunac i u kojem su stasali najbolji majstori ovog književnog oblika.

Činjenica da su se turski pesnici okrenuli mesnevijskom stilu, a posebno ljubavnim temama u kojima glavnu ulogu igraju dva junaka, poput planetarno poznatih Lejle i Medžnuna, Ferhada i Širine, Jusufa i Zulejhe,

1 mesnevija - divanska poezija pisana u rimovanom distihu. Mesnevija predstavlja proizvod persijske književnosti.

krije u sebi želju autora da na neki način odgovore neprevaziđenom persijskom pesniku, veličanstvenom Nizamiju, i njegovom vanvremenskom delu „Hamse“. Spomenuto delo ima veliki uticaj na nastanak mesnevijskih dela u Osmanskoj državi, a ovaj je uticaj posebno izražen u XV i XVI veku.

Jedan od pesnika koji je bio opčinjen željom da iza sebe ostavi delo slično neprevaziđenom poetskom ostvarenju „Hamse“ bio je i Ahmed Vali Jenipazarli koji je, prema dostupnim informacijama, rođen u Novom Pazaru (Srbija) 1564/65. godine, i u kojem je, najverovatnije, umro 1598/99. godine.

Prema sopstvenim rečima, pre nego što je napisao *Husn-u Dil*, Ahmed Vali je najpre sastavio delo po imenu *Le'al-i Aşk* i „tako su mu se otvorila vrata Hamse“. Koliko se može utvrditi iz dostupnih izvora, ovaj pesnik živeo je veoma kratko, umro je u 33. godini života, a prerana smrt ovako nadarenog pesnika predstavlja nenadoknativ gubitak za književnost osmanskog perioda. To je bio razlog da se o njemu veoma malo zna, zbog toga i nije mnogo zastupljen u tadašnjim književnim biografijama (tezkirama). Iz tih oskudnih pisanja može se zaključiti da je Ahmed Vali bio mlad pesnik, veoma hvaljen od mnogih tadašnjih pesnika, učenih ljudi i državnika. Njegovo delo *Husn-u Dil*, predstavlja izuzetno vredan primerak mesnevijskog stila pisanja i sadrži sve elemente koje jedna mesnevijska mora sadržati.

Pored nesumnjivo velike književne vrednosti, delo Ahmeda Valija ima i jako istaknutu simboličku vrednost. Prema dostupnim istorijskim izvorima, 1461. godina se uzima kao godina osnivanja grada Novog Pazara, te upoređujući ovu godinu sa godinom pisanja ovog dela, može se reći da je *Husn-u Dil* jedno od prvih pisanih književnih ostvarenja ovog kraja.

Pre nekoliko godina Državni univerzitet u Novom Pazaru objavio je prevod sa opsežnim komentarom ovog dela koji je uradio dr Adnan Kadrić sa Orijentalnog instituta u Sarajevu. Jedan od primeraka Valijevog dela *Husn-u Dil* čuva se u biblioteci Sulejmanije u Istanbulu (Republika Turska), a primerak kopije poseduje i Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ u Novom Pazaru.

Husn-u Dil - izraz lepote srčanog govora

Reči *hüsn*² (ar. lepota) i *dil*³ (per. duša, jezik, srce) nalaze se u centralnom delu celokupne svetske poezije. Književna forma *Husn-u Dil*,

2 Đinđić, S., Teodosijević M., Tanasković D.: *Türkçe-sirpça sözlük*, Ankara, 1997.

3 Isto.

koja se u istočno-islamskoj književnosti najviše prezentuje u mesnevijskoj formi, pripoveda o ljubavnim dvojcima, i pored toga što poseduje jedan alegorični stil pripovedanja ona takođe pažnju privlači i time što ove dve reči suočava u kontekstu *ašika* i *mašuka*, tj., *zaljubljenog* i *voljenog*. Naposletku, one u fantaziji mnogih pesnika poprimaju različite oblike i boje, a svetlost lepote postavljaju tačno u centar ljubavi, pa duša postaje vetrenjača koja se neumorno vrti oko srca. Na taj način pesnik dobija priliku da u svojim stihovima simbolikom dubinski obradi projekciju figurativne ili ljudske ljubavi u stvarnom životu. Zajednička tema mesnevijskih dela *Husn-u Dil*, i iranske i turske književnosti, jeste potraga za Ab-i Hajatom⁴, odnosno Vodom života, za koju se veruje da daruje večiti život onome ko je konzumira. Potraga za ovim čudesnim napitkom, prožeta je pričom o dvoje zaljubljenih, o ljubavi između mladića po imenu Dil (Srce) i devojke po imenu Husn (Lepota). Uz neznatne razlike, pored njih su, kao glavni junaci ovih poema, zastupljeni i grčki vladar Akil (Razum), njegova supruga Nefs (Strast), zatim Nazar (Pogled), Namus (Čast), Šohret (Slava), Fahri Dana (Poznavatelj Ponosa), Zerk Rahib (Monah Licemerje), Himet (Brižnost) i dr. Radnja se odvija u Husni bedenu (Tvrđavi tela), Šehri Afijetu (Gradu Zdravlja), Hidajetu (Božijoj Uputi)...

Uz detaljnu analizu ovih dela može se videti da apstraktni pojmovi, koji se u ovim mesnevijama javljaju u ulozi junaka, utiču na ljudsku psihologiju i kao takvi veoma su značajni iz aspekta poruka koje šalju u jednom obrazovnom kontekstu. Očigledno je da se određena mišljenja i stavovi mogu promeniti preko ovih pojmova i da se posredstvom određenih aluzija i simbola oslonjenih na mističnu pozadinu mogu usmeriti prema jednom didaktičnom cilju.

Prvi *Husn-u Dil* napisan je od strane persijskog pesnika Fettahija (umro 1448).⁵ Njegovo delo postalo je slavno u tolikoj meri da je kopirano, čitano i komentarisano i izvan geografskog prostora u kojem je pesnik živeo. Fettahijev *Husn-u Dil* imao je velikog uticaja na tursku književnost, tako da neće biti pogrešno ako se kaže da je tradicija mesnevijskog pisanja u alegorijskom stilu započela upravo u ovom periodu i pod ovim uticajem.

4 Ab-i Hayat indirektno se spominje i u Kur'anu, u suri El-Kehf (60'82), kroz priču. Za više informacija pogledati: Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Prof. Dr. Ethem Cebecioğlu.
5 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsn ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003, str. 3.

Ovo delo posebno je uticalo na turske pesnike XVI veka, a sedam mesnevija koje su u narednom periodu napisane pod istim imenom najbolje govore o ovim navodima.

Prvi *Husn-u Dil* u turskoj književnosti napisao je Lami Čelebi (umro 1532.)⁶, dok se delo Ahija Hasana Čelebija (umro 1571.) smatra najlepšim ove vrste. Ahmed Vali takođe poseduje svoj *Husn-u Dil* i ono što ga odvaja od drugih jeste činjenica da ga je zapisao u stihu.

Ahmed Vali Jenipazarli: život i delo

Jedna od odlika islamsko-orientalne književnosti jeste da su autori, gotovo bez izuzetka, imali svoje mahlas – pseudonime, nadimke. Mahlas je imao ulogu svojevrsne potvrde, diplome odnosno dozvole za književnim pisanjem. Običaj je bio da autor sam izabere svoj nadimak, a postoje i primeri kada je pesnik dobijao mahlas od svoga učitelja, što se smatralo posebnom čašću. Reč *vâli* označava valiju, namesnika, vladara određene oblasti, vlasnika. U turskoj književnosti postoji nekoliko pesnika koji su nosili ovakav mahlas: Vali iz Istanbula, Abdurrahman Vali iz Ankare, Hasan Vali iz Dijarbakira i dr.⁷ Vali Jenipazarli⁸ prvi je osmanski pesnik koji je napisao *Husn-u Dil* u stihu. Prema tezkirama, tadašnjim zvaničnim biografskim dokumentima, Vali potiče iz Novog Pazara. U Kinalizadeovoj tezkiri stoji da mu je ime Ahmed, dok ga neki drugi spominju i kao Ahmed Čelebi, Ahmed-efendi, Vali Ahmed-aga. Pored Kinalizadea beleže ga i Mehmed Surejja⁹ i Mehmed Tahir¹⁰. Hammer¹¹ ga je 1836. godine predstavio Evropi, a Safvet-beg Bašagić 1912. godine našoj javnosti¹². Vežano za Ahmeda Valija i lokaciju njegovog rođenja, u Kamusu'l-alam'u, prvoj turskoj enciklopediji autora Šemseddina Samija (1850-1904), zapisano je da postoje tri Nova Pazara (Yenipazar), kao naseobine koje su blizu jedna

6 Isto, str. 12.

7 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsni ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003, str. 36.

8 Yenipazarlı (tur.) - Novopazarac

9 Mehmed Sureyya, Sicill-i Osmani, İstanbul 1308-11.

10 Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Muellifleri, İstanbul 1914-24.

11 Joseph, Baron von Hammer-Purgstall, Geschichte der osmanischen Diehtkunst, Pest, 1836, III, str. 97.

12 Kadrić, A.: Ahmed Vali Novopazarac Aşknama Ljepota i Srce, Novi Pazar, 2009, str. 18.

drugoj. Sva tri mesta nalaze se u blizini Bosne, a jedna od njih, sa starim imenom *Rašije*, nalazi se između Bosne i Kosova.¹³

O životu i delu ovog pesnika postoje vrlo ograničene informacije. Magistarska teza Fatiha Koksala predstavlja najrelevantniji izvor informacija o ovoj temi. Prilikom istraživačkog rada profesor Koksala došao je do određenog broja dokumenata u kojima je Vali spomenut. U svome radu Koksala navodi da je Ahmed Vali Jenipazarli rođen 1564. godine u Novom Pazaru, da je nakon osnovnog obrazovanja otišao u Istanbul. O obrazovanju koje je stekao u svome zavičaju, ili o tome šta ga je preporučilo tadašnjoj obrazovnoj i vladarskoj eliti može samo da se nagađa, ali činjenica da se našao uz čuvenog Sadeddin-efendiju, tadašnjeg vrhovnog verskog poglavara i vodećeg intelektualca toga vremena, mnogo govori o njegovim intelektualnim sposobnostima. U pesničkim biografijama zabeleženo je da se Ahmed Vali pre smrti želeo vratiti svojoj rodbini i da je tu svoju želju stihovima iskazao nekom državniku:¹⁴

“Kad je podnio zahtjev da obiđe otadžbinu, izrekao je:

*Otađbina je nagrada pesniku,
za ovu poeziju što Čistotu dariva
O predvodniče, plemenitost pokaži
i učini da se u taj kraj zaputim ja!”¹⁵*

Iako u dostupnim biografskim dokumentima postoji neslaganje o godini i mestu smrti Ahmeda Valija, profesor Koksala tvrdi da je umro 1598/99. godine u Novom Pazaru.

Poemu *Husn-u Dil* od preko 3500 bejtova (distiha) Vali je napisao sa 23 godine i o njegovom mističkom ljubavnom epu pohvalno se izrazio veliki broj pesnika i uglednika toga vremena, među kojima je i Dervišpaša Bajezidagića. Tome svedoče 24 takriza (hvalospeva) koji su sastavni deo poeme.¹⁶

Pored poeme *Husn-u Dil*, poznato je da je Vali napisao još tri dela: *Çil Hadis-i Resul* (Prvi prevod 40 hadisa), Drugi prevod 40 hadisa i *Aşkname* ili *Le'al-i Aşk*.

13 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsn ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003, str. 37.

14 Isto, 38.

15 Kadrić, A.: Ahmed Vali Novopazarac Aşkname Ljepota i Srce, Novi Pazar, 2009, str. 22.

16 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsn ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003, str. 187.

Struktura dela *Husn-u Dil*

Delo *Husn-u Dil* je napisano u formi mesneville, sadrži elemente grčke, persijske, arapske i turske mitologije. I pored toga što se broj bejtova (distiha) razlikuje od primerka do primerka rukopisa, delo sadrži oko 3400 distiha. U dostupnim primercima navedena su dva datuma pisanja. Profesor Koksali procenjuje da je Vali svoj ep prvi put napisao 1586/87. godine i da je, iz nepoznatih razloga, osetio potrebu da ga još jednom revidira sedam godina kasnije.¹⁷ Ep se sastoji od 65 poglavlja, naslov jednog od njih napisan je na arapskom, a ostali naslovi na persijskom jeziku. U delu se izdvajaju tri celine:

- a) Uvod
- b) Pripovest o Lepoti i Srcu
- c) Završni deo epa.

U uvodnim poglavljima veliča se Božije jedinstvo, veličaju se Božiji Poslanik, prva četvorica halifa i drugovi Poslanika. Neizostavni deo ovakvih dela je i tzv. *medhija*, odnosno hvalospev tadašnjem vladaru, u ovom slučaju sultanu Muradu III. Takođe, pesnik u uvodu mora objasniti i razlog pisanja dela, a u Valijevom slučaju to je želja da ljudi, koji srcem teže ka spoznaji, uzmu pouku.

Nakon uvodnog dela, sledi pripovest o *Lepoti i Srcu*, o dvoje zaljubljenih: devojci koja se zvala *Husn* (Lepota) i mladiću koji se zove *Dil* (Srce). Vali ovaj opis ljubavi vrši na osnovama mistične predstave ljudskog života.¹⁸ S obzirom na ograničenost prostora i nemogućnost prenošenja celokupne fabule, prenosimo uvodni deo Koksaličevog teksta u želji da čitalac oseti makar malo atmosfere Valijevog poetskog sveta:

„Kralj grčke zemlje (po imenu) Akl (Razum) i njegova supruga Nefs (Strast) dugo vremena nisu imali dece. Nakon usrdne molitve i prinošenja žrtve, vladar, najzad, dobija sina. Dete kojem su dali ime Dil (Srce) dadilja odgoji na najbolji mogući način. Osim toga, Dil (Srce) je stekao mnoge nauke od profesora, tako da je u svakom pogledu postao izvanredno odgojen. Kako bi i u državnoj upravi stekao određeno iskustvo, otac ga je poslao da bude komandant Hisn-i Bedena (Tvrđava tijela).

17 Isto, str. 66.

18 Kadrić, A.: Ahmed Vali Novopazarac Ašknama Ljepota i Srce, Novi Pazar, 2009, str. 28.

U ovoj tvrđavi Dil (Srce) je provodio dane u prijateljskom okruženju i razgovoru, a izvan toga prepustio se čitanju. U jednoj knjizi pažnju mu je privukao Ab-i Hajat (Voda Života). Uistinu, ova je voda činila besmrtnim onoga ko bi je popio. Sve i da su mu prijatelji rekli da se priča o ovome sastoji od legendi, nisu ga mogli ubediti. Jedan od Dilovih ljudi po imenu Nazar (Pogled) obećao je da će mu pronaći Vodu Života...¹⁹ Tako je započela jedna nestvarna potraga tokom koje Dil (Srce) susreće svoju voljenu Husn (Lepotu). Tekst detaljnog Koksalovog rada ponuđen je u monografiji *Ašknama: Ljepota i Srce* koja u svom sadržaju ima uvodnu studiju ali i prevod Valijeveg dela na bosanski jezik, u izdanju Državnog univerziteta u Novom Pazaru.²⁰

U završnom delu poeme Vali peva o razlozima pisanja dela. Obaveštava nas da je sa 23 godine završio pisanje epa, beleži godinu kada je pisanje okončao, govori o njegovoj naravi i nudi nam još nekoliko dodatnih detalja o sebi.

Povratak u zavičaj

Ahmed Vali Jenipazarli rodio se sto godina nakon osnivanja Novog Pazara i svaki spomen njegovog imena, nedvojbeno nas vraća u samu srž i na sami početak materijalnog i duhovnog rađanja ovog magičnog geografskog prostora. U potrazi za „Vodom života“ krenuo je put Istanbula, prema izvoru čiji je žubor, jecaj, odzvanjao sve do njegova zavičaja. Za taj put opskrbio se najbolje što je mogao, a o njegovoj veličanstvenoj opskrbi posvedočili su najveći umovi toga doba. Za ostvarenje svoga cilja trebalo mu je vrlo malo, nepune četiri decenije života. Napojen „Vodom Života“ vratio se u svoj grad, gde je i kročio put večnosti... Četiri veka kasnije za njim je došlo i njegovo delo *Husn-u Dil*, da opet zapljusne žuborima i Valijeve grad upiše u večnost.

19 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsn ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003, str. 73.
20 Kadrić, A.: Ahmed Vali Novopazarac Ašknama Ljepota i Srce, Novi Pazar, 2009, str. 47.

Literatura

- Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Muellifleri, İstanbul 1914-24.
 Đinđić, S., Teodosijević M., Tanasković D.: Türkçe-sirpça sözlük, Ankara, 1997.
 Joseph, Baron von Hammer-Purgstall, Geschichte der osmanischen Diehtkunst, Pest, 1836, III
 Kadrić, A.: Ahmed Vali Novopazarac Aşknama Ljepota i Srce, Novi Pazar, 2009.
 Köksal, M. F.: Yenipazarlı Vali. Hüsn ü Dil : İnceleme – Tenkidli Metin, İstanbul, 2003.
 Mehmed Sureyya, Sicill-i Osmani, İstanbul 1308-11.

Mersiha Kardović
Dr. Fuad Bačićanin
Dr. Avdija Salković

DIVAN OF AHMED VALI YENIPAZARLI: CULTURAL AND LITERARY TREASURE OF NOVI PAZAR

Summary

The 16th century is the time of Ottoman's top writers and poets. This century also represents a period in which the Mesnevic literature and the masters of this literary form reaches theirs maximum.

The fact that the Turkish poets turned to the Mesnevic style, especially to the love themes in which the main characters are played by two heroes, such as the planet-known Leyla and Mednun, Ferhad and Shirin, Yusuf and Zuleyha, hides in itself the author's desire to respond in some way to the unique Iranian poet, the magnificent Nizami and his timeless poem "Hamse". The mentioned work has a great influence on the rising of mesnevic works in the Ottoman state, and this influence is especially expressed in the 15th and 16th centuries.

One of those poets who were fascinated by the desire to give a work similar to "Hams" was Ahmed Vali Yenipazarli (according to available information, borned in Novi Pazar (Serbia) in 1564 (or 1565), and died, most likely in Edirne (Turkey) in 1598 or 1599).

According to his own words, before writing to Husn-u Dil, Ahmed Vali wrote a book called Le'al-i Ash (which is little known today) and "the door of Hamse opened to him". As far as it can be established from available sources, this talented poet lived very

briefly, died at the age of 33, which is a big handicap for a talented poet. That's why he was very little known, and therefore he is not very much represented in the literary critics of that time. From that little bit of knowledge, it can be seen that Ahmed Vali was a young poet, highly praised by many poets, scholars and statesmen of that time. His work, *Husn-u Dill*, which is the subject of this paper, is one very valuable example of the Mesnevic style and contains all the elements that a mesnevia should contain.

In addition to undoubtedly high literary value, Ahmed Vali's work has a very high symbolic value. According to available sources, Novi Pazar was founded in 1461, and comparing the year of the founding of the city with the year of writing this work, it can be said that *Husn-u Dil* is one of the first, if not the first, written literary work of the inhabitants of this region.

A few years ago, the State University of Novi Pazar published a translation with an extensive commentary on this work and made it available to the readers of these region. The original Vali's work, *Husn-u Dil*, is kept in the Suleimaniye Library in Istanbul (Republic of Turkey), and its copy also is kept in the National Library "Dositej Obradovic" in Novi Pazar.

Husn-u Dil (Fine Speech), a rarely cultural and literary treasure stored in Novi Pazar's libraries, is waiting to be discovered and interpreted.